

Företag måste respektera mänskliga rättigheter, miljö och klimat

Gemensam position till CSDDD av svenska civilsamhällesorganisationer

I den pågående trilogförhandlingen gällande EU-direktivet om tillbörlig aktsamhet för företag i fråga om hållbarhet (Corporate Sustainability Due Diligence Directive, CSDDD) vill vi svenska civilsamhällesorganisationer som bevakar frågan tydliggöra våra förväntningar på svenska beslutsfattare.

Det är tydligt att frivilliga riktlinjer inte är tillräckligt och vi har sett behovet av en lagstiftning med harmoniserade regler på EU-nivå. Det är viktigt att det blir en effektiv lagstiftning, i linje med FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter (UNGP) och OECD:s nyligen reviderade riktlinjer för multinationella företag (OECD:s riktlinjer), som sätter upp tydliga regler för alla företag och som skapar en jämlik spelplan. Inom ramen för OECD-samarbetet skrev 50 länder, inklusive 25 av EU:s medlemsländer, i februari 2023 under en deklaration om företags aktsamhet i fråga om hållbarhet (Responsible Business Conduct). Sverige är ett av länderna som skrivit under. Deklarationen framhåller vikten av harmonisering av initiativ (nationella och regionala) med OECD:s riktlinjer.

Företag måste kunna hållas ansvariga för negativ påverkan på mänskliga rättigheter, miljö och klimat och drabbade måste kunna få tillgång till gottgörelse. Kraven på due diligence-processer ska i enlighet med UNGP stå i proportion till företagets storlek och ta hänsyn till deras kapacitet. Mindre företag har ofta inte lika omfattande och komplexa värdekedjor som större företag.

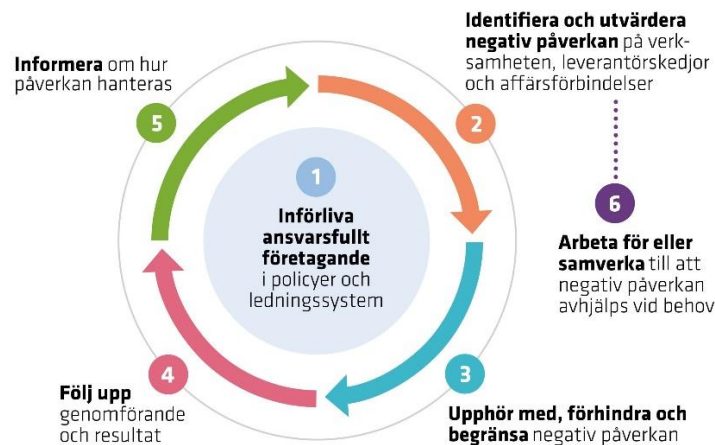
Många företag, inklusive SMEs, förespråkar att direktivet ska omfatta alla företag oavsett sektor och storlek, däribland över [100 europeiska företag och investerare](#). Många SMEs anser att det skulle ge dem mer tyngd och större rättssäkerhet om det blir ett delat ansvar i globala värdekedjor. Direktivet blir också mer effektivt ju fler företag som omfattas i syftet att skapa en jämlik spelplan. Det är av stor vikt att det kommande direktivet respekterar och inte undergräver internationell lagstiftning, konventioner och multilaterala överenskommelser relevanta för ett företags ansvar för mänskliga rättigheter, miljö och klimat. Vi ser också att omfattningen av direktivet över tid bör utökas till alla företag oavsett sektor och storlek.

Varken kommissionens, ministerrådets eller parlamentets ställningstagande ligger helt i linje med etablerade internationella standarder, men parlamentets förslag ligger närmast och därför uppmanar vi svenska beslutsfattare att verka för att rådet går parlamentet till mötes i de delar som handlar om att säkerställa att direktivet är i linje med internationella standarder.

Vi vill särskilt understryka vikten av svenska beslutsfattareshantering av följande punkter.

Kraven på due diligence måste skärpas

Kravet på due diligence i direktivet måste vara i linje med due diligence processens sex steg som beskrivs i OECD:s riktlinjer och UNGPs.

Källa: OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct
Översättning: Utrikesdepartementet

Därför måste direktivet och följaktligen nationell lagstiftning säkerställa att företag utgår från en riskbaserad ansats när de prioriterar risker och påverkan, det vill säga prioritera efter mest väsentlig risk eller skada och inte utifrån affärsrelationernas natur. Internationella riktlinjer är tydliga på denna punkt då företag ska prioritera utifrån där den största risken finns oavsett var i värdekedjan och inte begränsa sitt due diligence arbete till värdekedjans första led. För att efterleva detta måste företag se till att de har tillräckliga resurser för att vidta lämpliga åtgärder (förhindra, mildra, och när det är relevant kompensera) mot alla risker och negativa effekter. Detta kan innebära att det är möjligt för företag att prioritera efter mest väsentlig risk eller skada och prioriterar att åtgärda de allvarligaste riskerna först, men i slutändan ska företag åtgärda all negativ påverkan. I vissa fall kan en ansvarsfull exit vara en berättigad åtgärd, men endast som sista utväg och inom ramen för en gedigen due diligence process. Direktivet får inte möjliggöra att företag kan prioritera bort negativ påverkan på miljö och mänskliga rättigheter.

En viktig del av due diligence arbetet inbegriper att identifiera och adressera företagens egna ohållbara affärsmodeller som kan ha stor negativ inverkan på arbets- och levnadsvillkor, mänskliga rättigheter eller miljö längst ut i värdekedjan. Ett gediget due diligence arbete inbegriper således ett proaktivt arbete för att säkerställa hållbara inköps- och affärsmetoder genom att investera i långsiktiga och jämlika affärsrelationer genomgående i värdekedjan, fastställa betalningsvillkor som gynnar båda parter och inkluderar levnadslöner för anställda och/eller levnadsinkomster för småskaliga odlare, samt genomföra gemensam produktionsplanering med realistiska leveransdatum. Branschinitiativ och certifieringar kan vara ett komplement till företags due diligence arbete, men kan inte friskriva dem från sitt due diligence ansvar.

Vi uppmanar svenska beslutsfattare att i samband med trilogförhandlingarna verka för att rådet går EU-parlamentets ståndpunkt till mötes då den ligger närmast internationella standarder genom att den införlivar en riskbaserad ansats. Både parlamentets och rådets positioner tillåter prioritering av risker endast när det inte finns möjlighet att hantera alla risker samtidigt, och kräver att all påverkan hanteras

inom en rimlig tidsperiod. Vi ser dock att både rådets och parlamentets texter skapar motstridiga incitament för företag genom att göra det möjligt att inte behöva ta ansvar för risker som företaget inte prioriterat.

Tabell 1: Jämförelse av internationella riktlinjer och EU institutionernas förslag (due diligence krav)

	Internationella riktlinjer (OECD/UNGP)	Kommissionen	Rådet	Parlamentet
Krav på bred riskanalys	✓	✗	—	✓
Krav på fördjupad riskanalys av prioriterade risker och dess negativa effekter	✓	✓	✓	✓
Möjligt att prioritera risker, men inte möjligt att helt bortprioritera risker	✓	✗	—	—
Krav på att åtgärder mot negativa effekter utgår från skadans allvarlighet samt företagets roll (om de orsakat, bidragit till eller har koppling till de negativa effekterna)	✓	✗	—	✓
Krav gällande lämplig hantering av negativa effekter	✓	✗	✗	✓
Ansvar för gottgörelse vid skada/negativa effekter	✓	—	—	✓
Branschinitiativ och/eller certifieringar täcker inte hela due diligence ansvaret	✓	—	—	✓
Revisioner ersätter inte due diligence ansvaret	✓	—	—	✗
Krav på meningsfull dialog med intressenter genom hela due diligence processen	✓	✗	✗	✓
Beaktar dialog med en bred grupp intressenter	✓	✗	✓	✓
Krav på att vidta avhjälpande åtgärder vid negativa effekter	✓	—	—	✓

✓ Ligger i linje med int. riktlinjer; — Avviker till viss del från int. riktlinjer; ✗ Avviker från int. riktlinjer

Källa: Vanpeperstraete, B., Ingrams, M.G., Wilde-Ramsing, J. 2023. [ACHIEVING ALIGNMENT: Syncing EU due diligence legislation with the updated OECD Guidelines](#), OECD Watch.

Kraven måste omfatta hela värdekedjan

Kraven på due diligence bör inte enbart täcka leverantörskedjan, utan hela värdekedjan från utvinning av råvaror till hur produkten eller tjänsten används av slutkunden. Det innebär att företag behöver ta ansvar för sin effekt på människor och miljön både uppströms och nedströms i sin värdekedja. Nedströms effekter kan till exempel handla om försäljning av IT-utrustning som används till olaglig övervakning av utsatta grupper, oansvarig försäljning av produkter som bekämpningsmedel, vapen, läkemedel och tunga maskiner som kan leda till negativa effekter på människors rättigheter och miljö, samt missförhållanden inom logistik och distribution av varor.

Även om parlamentets och rådets positioner tagit bort det omdiskuterade begreppet “established business relationships” från kommissionens förslag så introducerar rådets position, och i mindre utsträckning även parlamentets, andra begränsningar som skapar kryphål för företags due diligence ansvar i värdekedjan. Rådet inför till exempel begreppet ‘chain of activities’ istället för hela värdekedjan och parlamentets text ställer inte due diligence krav på användning av produkter och tjänster. Direktivet

bör täcka hela värdekedjan utan begränsningar och skulle trilogförhandlingarna öppna för möjligheten uppmanar vi svenska beslutsfattare att arbeta för detta, men i annat fall så ligger parlamentets position närmast i linje med internationella standarder och bör därför prioriteras.

Tabell 2: Jämförelse av internationella riktlinjer och EU institutionernas förslag (värdekedjan)

	Internationella riktlinjer (OECD/UNGP)	Kommissionen	Rådet	Parlamentet
Täcker hela värdekedjan	✓	✓	✗	⊖
Inkluderar alla företagsrelationer	✓	✗	⊖	✓

✓ Ligger i linje med int. riktlinjer; ⊖ Avviker till viss del från int. riktlinjer; ✗ Avviker från int. riktlinjer

Källa: Vanpeperstraete, B., Ingrams, M.G., Wilde-Ramsing, J. 2023. [ACHIEVING ALIGNMENT: Syncing EU due diligence legislation with the updated OECD Guidelines](#), OECD Watch.

Alla mänskliga rättigheter måste inkluderas

Due diligence skyldigheterna måste omfatta alla mänskliga rättigheter i enlighet med internationella standarder som FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter och OECD:s riktlinjer för multinationella företag. Detta innebär att företagen måste ta itu med alla människorättsrisker som de har orsakat, bidragit till eller som de är direkt kopplade till, oavsett om de härrör från deras egen verksamhet, från deras dotterbolags verksamhet eller inom hela deras värdekedja. Alla människor har samma mänskliga rättigheter oavsett var i världen man bor. En grundläggande mänsklig rättighet är rätten till levnadslön (eller levnadsinkomst inom det småskaliga jordbruket som utgör ca 30 % av den totala globala matproduktionen). För att fler människor ska kunna lämna fattigdomen bakom sig och leva värdiga liv med tillfredsställande levnadsstandard och för att minska negativa effekter på mänskliga rättigheter och miljö måste löner och inkomster längst ut i de globala värdekedjorna öka.

Kommissionens förslag inbegriper en begränsad definition av människorättsöverträdelser och kränkningar samt en avskalad lista över FN-konventioner. Medan rådet antog ytterligare begränsningar utökade istället parlamentet definitionen av människorättskränkningar samt listan över FN-konventioner. Parlamentet täppte därför till ett antal luckor i kommissionens text. Svenska beslutsfattare bör verka för att alla mänskliga rättigheter inkluderas i direktivets bilaga.

Tabell 3: Jämförelse av internationella riktlinjer och EU institutionernas förslag (mänskliga rättigheter)

	Internationella riktlinjer (OECD/UNGP)	Kommissionen	Rådet	Parlamentet
Omfattar alla mänskliga rättigheter	✓	⊖	✗	⊖

✓ Ligger i linje med int. riktlinjer; ⊖ Avviker till viss del från int. riktlinjer; ✗ Avviker från int. riktlinjer

Källa: Vanpeperstraete, B., Ingrams, M.G., Wilde-Ramsing, J. 2023. [ACHIEVING ALIGNMENT: Syncing EU due diligence legislation with the updated OECD Guidelines](#), OECD Watch.

Tillgång till rättvisa och civilrättsligt ansvar måste säkras

För att direktivet ska leda till verklig förändring är ansvarsutkrävande och drabbades tillgång till rättvisa avgörande. Det föreligger systematiska hinder att starta och driva rättsprocesser mot företag för de som drabbats av företagsrelaterade övergrepp mot mänskliga rättigheter eller miljö. Exempel på sådana hinder är alltför korta tidsfrister för att initiera civilrättsliga processer för de drabbade, tunga bevisbördor

och höga rättegångskostnader. Det är ofta många människor som har påverkats, ibland tusentals eller ännu fler. Det behöver finnas en flexibilitet och en utvidgning av vem som kan föra talan åt drabbade, eftersom det ofta drabbar människor som lever i utsatthet och svåra kontexter.

Direktivet måste innehålla åtgärder som inkluderar rimliga tidsfrister, omvänd bevisbörda, möjlighet att föra grupp-talan och till kollektiv prövning, reglering av rättegångskostnader med syfte att utjämna skillnaden av resurser mellan parterna samt möjlighet för civilsamhällesorganisationer och fackliga organisationer att föra talan åt drabbade. Vidare måste moderbolag hållas ansvariga för dotterbolag och andra kopplade enheters agerande.

Parlamentet har den starkaste positionen kring civilrättsligt ansvar som innehåller skrivningar för att underlätta för drabbade att få tillgång till rättvisa. Exempelvis innehåller texten åtgärder som ska reglera rättegångskostnader, att drabbade har längre tidsfrister än 10 år för att visa på de negativa effekterna och att fackföreningar, civilsamhällesorganisationer eller andra relevanta aktörer kan föra talan åt drabbade. Vi anser det viktigt att denna position får genomslag under trilogförhandlingen.

Tabell 4: Jämförelse av internationella riktlinjer och EU institutionernas förslag (civilrättsligt ansvar)

	Internationella riktlinjer (OECD/UNGP)	Kommissionen	Rådet	Parlamentet
Kräver tillgång till rättvisa och gottgörelse för drabbade	✔	⊖	⊖	✔

✔ Ligger i linje med int. riktlinjer; ⊖ Avviker till viss del från int. riktlinjer; ✘ Avviker från int. riktlinjer

Konsultationer med intressenter ska vara obligatoriska

Meningsfull dialog med intressenter genom hela due diligence processen är avgörande för att företag ska kunna identifiera risker och bedöma effektiviteten i företagets ansträngningar. Intressenterna har den bästa insikten om de risker för mänskliga rättigheter och miljö som de kan komma att påverkas av. Meningsfulla och inkluderande dialoger förbättrar även affärsverksamhetens hållbarhet på lång sikt.

I rådet och kommissionens förslag är konsultation med intressenter inte obligatoriskt, utan ska bara genomföras när det är "relevant". Rådet har dock lagt till människorätts- och miljöförsvare som intressenter. I sin helhet har parlamentet den starkaste positionen, som har lagt till en ny artikel som kräver meningsfull dialog med intressenter, med skydd mot repressalier, under hela due diligence processen. Svenska beslutsfattare bör verka för att rådet går parlamentets förslag till mötes samt även verka för att människorätts- och miljöförsvare identifieras som nyckelintressenter.

Tabell 5: Jämförelse av internationella riktlinjer och EU institutionernas förslag (konsultationer)

	Internationella riktlinjer (OECD/UNGP)	Kommissionen	Rådet	Parlamentet
Krav på meningsfull dialog med intressenter genom hela due diligence processen	✔	✘	✘	✔
Bred definition av intressenter	✔	✘	✔	✔

✔ Ligger i linje med int. riktlinjer; ⊖ Avviker till viss del från int. riktlinjer; ✘ Avviker från int. riktlinjer

Källa: Vanpeperstraete, B., Ingrams, M.G., Wilde-Ramsing, J. 2023. [ACHIEVING ALIGNMENT: Syncing EU due diligence legislation with the updated OECD Guidelines](#), OECD Watch.

Kraven avseende klimat och miljö måste stärkas

Definitionen av negativ miljöpåverkan är central för att ge företagen en likvärdig spelplan när det gäller skyldigheterna att förebygga och förhindra faktisk negativ påverkan som skadar miljön och klimatet. Om definitionen blir för snäv riskerar den framtida lagstiftningen att misslyckas med att förhindra allvarliga miljö- och klimatskador.

I kommissionens och rådets förslag definieras negativ miljöpåverkan till följd av överträdelse av ett förbud eller en skyldighet som följer av de internationella miljökonventioner som anges i del II i bilagan. På grund av att nuvarande internationella miljökonventioner och avtal endast täcker delar av miljöproblematiken så innebär det en potentiell rovdrift i de oreglerade områdena. Det är därför olämpligt och felaktigt utifrån den faktiska miljöpåverkan att välja ut några enskilda konventioner som ska definiera negativ miljöpåverkan. Till exempel finns det ännu ingen internationell konvention om plastföroreningar eller markförstöring och jordhälsa, och befintliga internationella regelverk är fragmenterade och har inte varit tillräckliga för att förhindra allvarlig miljöförstöring och negativ påverkan på klimatet.

Parlamentet har i sin position definierat negativ miljöpåverkan utifrån miljöpåverkanskategorier, vilket är i linje med de uppdaterade OECD riktlinjerna för multinationella företags definition av miljömässig due diligence. Det liknar också tillvägagångssättet i andra EU-direktiv som CSRD, EU:s taxonomi och EU:s batteriförordning. Användningen av miljöpåverkanskategorier skulle möjliggöra ett effektivt riskbaserat tillvägagångssätt och främja anpassning mellan EU:s lagstiftningar. Det skulle också bättre återspegla de komplexa sammankopplingarna mellan olika miljökriser, vilket möjliggör en övergripande strategi för att undvika, mildra eller upphöra negativ miljöpåverkan.

Att parlamentet lagt till Parisavtalet och EU:s klimatlag i bilagan gör också att klimat blir en del av due diligence-arbetet. På minussidan i parlamentets förslag är bland annat att Rotterdamkonventionen och Konventionen om biologisk mångfald (CBD) strukits ur bilagan.

Vi uppmanar svenska beslutsfattare att i samband med trilogförhandlingarna verka för att rådet går EU-parlamentets ståndpunkt till mötes samt även verka för att inkludera alla konventioner och multilaterala överenskommelser relevanta för ett företags miljöpåverkan, (inklusive Parisavtalet i del II i bilagan). Detta för att säkerställa att företag måste tillämpa tillbörlig aktsamhet för sin miljö- och klimatpåverkan.

Tabell 6: Jämförelse av internationella riktlinjer och EU institutionernas förslag (miljöpåverkan)

	Internationella riktlinjer (OECD/UNGP)	Kommissionen	Rådet	Parlamentet
Definierar miljömässig due diligence brett utifrån miljöpåverkanskategorier	✔	✘	✘	✔

✔ Ligger i linje med int. riktlinjer; ☹ Avviker till viss del från int. riktlinjer; ✘ Avviker från int. riktlinjer

Bekämpande av klimatförändringar måste inkluderas

I kommissionens och rådets förslag finns ingen skyldighet att genomföra due diligence kopplat till klimatpåverkan. Kommissionen och rådet föreslår endast möjligheten att senast 7 år efter att direktivet trätt i kraft lämna en rapport om direktivet borde inkludera negativ klimatpåverkan som en del av due diligence-kraven. Vid det laget har tidpunkten för 2030-målet på klimatområdet redan passerats samtidigt som Naturvårdsverket redan nu har konstaterat svårigheter för Sverige att nå det svenska klimatetappmålet till 2030.

Kommissionens Artikel 15 (1) (2) slår fast att företag ska anta en plan för att säkerställa att företagets affärsmodell och strategi är förenlig med övergången till en hållbar ekonomi och är i linje med Parisavtalet. Förslaget stipulerar inte närmare vad en sådan plan ska innehålla. Parlamentets förslag innebär att kraven stärks med obligatoriska klimatplaner i linje med 1,5 gradersmålet och Parisavtalet utifrån stärkta kriterier och omfattar kort, medellång och lång sikt samt på genomförandeåtgärder för att uppnå målen. Klimatplanerna bör identifiera och innefatta företagets exponering för kol-, olje- och gasrelaterad verksamhet. Planen ska täcka företagets hela värdekedja (scope 1, 2 och 3).

Parlamentet och rådet har nu i trilogförhandlingarna en unik möjlighet att genom att ställa krav på företagen, säkerställa att företag kan vara med och leda den klimatomställning som behövs för att Parisavtalet ska nås. Genom att ställa likvärdiga krav på alla företag skulle de företag som redan ställt om eller är i färd att ställa om gynnas av direktivet. Som framhållits av FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter måste länder se till att företag är ansvariga för sin påverkan på klimatet och deltar ansvarsfullt i insatser för att mildra och anpassa klimatförändringen med full respekt för mänskliga rättigheter.

Vi uppmanar svenska beslutsfattare att i samband med trilogförhandlingarna verka för att rådet går parlamentets ståndpunkt till mötes samt säkerställa att klimatplanerna inte förlitar sig på användningen av offset och negativa utsläppstekniker för att uppnå utsläppsminskingsmål. Att specificera innehållet i planerna kommer att förebygga green washing, bidra till rättssäkerhet, förbättra jämförbarheten och bana väg för en jämlik spelplan vad gäller genomförande och granskning.

Tabell 7: Jämförelse av internationella riktlinjer och EU institutionernas förslag (klimatförändringar)

	Internationella riktlinjer (OECD/UNGP)	Kommissionen	Rådet	Parlamentet
Omfattar klimatförändringar som en miljöpåverkan	✓	✗	✗	✓
Kräver utveckling av klimatplan som täcker scope 1, 2 och 3	✓	—	—	✓

✓ Ligger i linje med int. riktlinjer; — Avviker till viss del från int. riktlinjer; ✗ Avviker från int. riktlinjer

Källa: Vanpeperstraete, B., Ingrams, M.G., Wilde-Ramsing, J. 2023. [ACHIEVING ALIGNMENT: Syncing EU due diligence legislation with the updated OECD Guidelines](#), OECD Watch.

Finanssektorn måste inkluderas

Finanssektorn spelar en avgörande roll i storskaliga projekt inom en mängd olika sektorer men även som investerare i olika företag. Direktivet bör därför ställa samma due diligence krav på aktörer inom finanssektorn som på företag.

Kommissionen, rådet och parlamentets positioner avviker alla från UNGP och OECD:s riktlinjer. Parlamentet har den mest omfattande ståndpunkten när det gäller inkludering av finanssektorn och specificerar skyldigheter för investerare och kapitalförvaltare som kan påverka respekten för mänskliga rättigheter och miljön genom att till exempel använda sin rösträtt vid bolagsstämmor eller genom dialog med företag. Vi uppmanar svenska beslutsfattare att stötta parlamentets förslag och inte överlåta till varje medlemsland att själva besluta om skyldigheterna för finanssektorn eftersom det riskerar att fragmentera den inre marknaden och skapa en ojämn spelplan.

Tabell 8: Jämförelse av internationella riktlinjer och EU institutionernas förslag (finanssektorn)

	Internationella riktlinjer (OECD/UNGP)	Kommissionen	Rådet	Parlamentet
Inkludera finanssektorn	✓	—	✗	—

✓ Ligger i linje med int. riktlinjer; — Avviker till viss del från int. riktlinjer; ✗ Avviker från int. riktlinjer

Vi organisationer som gemensamt tagit fram de här positionerna finns tillgängliga för vidare dialog och förtydligande.

Gemensam position av:

